

Список використаних джерел

1. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10.04.1992 р. №2269-ХІІ [Електронний ресурс] : законодавча база Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2269-12>.
2. Про внесення змін до Методики розрахунку і порядку використання плати за оренду державного майна: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 р. № 1846 [Електронний ресурс]: законодавча база Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1846-2006-%EF>.
3. Про внесення змін до Методики оцінки об'єктів оренди: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.01.2003 р. № 3 [Електронний ресурс]: законодавча база Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/629-95-n>.
4. Інформація про хід виконання державної програми приватизації за січень – грудень 2014 року //Відомості приватизації. – 2015. – №4(853). – С.9.
5. Про державний бюджет України на 2014 рік: Закон України (із змінами, внесеними законом від 27.03.2014 р. №1165-VII) [Електронний ресурс]: законодавча база Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/719-18>
6. Горlach Н. Деякі питання у сфері оренди державного нерухомого майна / Н. Горlach, В. Дурицький // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. –2008. –№5. – С.37–41.

References

1. Supreme Council of Ukraine. (1992). Pro orendu derzhavnoho ta komunalnoho maina [On lease of state and

municipal property]. Law of Ukraine, adopted on 1992, April 10, 2269-XII. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2269-12>.

2. Government of Ukraine. (2006). Pro vnesennia zmin do Metodyky rozrakhunku i poriadku vykorystannia platy za orendu derzhavnoho maina [On Alterations to the Methodology of calculation and order of the use of state property rent]. Resolution of the Government of Ukraine, adopted on 2006, December 27, N 1846. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1846-2006-%EF> [in Ukrainian]/

3. Government of Ukraine. (2006). Pro vnesennia zmin do Metodyky otsinky ob'ektiv orendy [On Amendments to the methodology for evaluation of lease objects]. Resolution of the Government of Ukraine, adopted on 2003, January 02, N 3. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/629-95-n> [in Ukrainian].

4. Informatsiia pro khid vykonannia derzhavnoi prohramy pryvatyzatsii za sichen – hruden 2014 roku [Information on the implementation of the state privatization program in January - December 2014]. Vidomosti pryvatyzatsii – Privatization bulletin, 4(853), 9 [in Ukrainian].

5. Supreme Council of Ukraine. (2014). Pro derzhavnyy byudzhel Ukrayiny na 2014 rik [On the State Budget of Ukraine for 2014]. Law of Ukraine, adopted on 2014, March 27, 1165-VII. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/719-18> [in Ukrainian].

6. Horlach, N., Durytskyi V. (2008) Deiaki pytannia u sferi orendy derzhavnoho nerukhomoho maina. [Some issues in the lease of state property]. Derzhavnyi informatsiinyi biuletyn pro pryvatyzatsiiu – State privatization information bulletin, 5 (2008), 37-41 [in Ukrainian].

УДК 339.37:65.012

М. Ю. Барна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри експертизи товарів та послуг,
Львівська комерційна академія, м. Львів

МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті обґрунтований механізм розвитку системи внутрішньої торгівлі України в умовах трансформації, що є необхідним науково-практичним завданням, розв'язання якого сприятиме вирішенню як практичних, так і теоретичних проблем, які гальмують розвиток галузі на сучасному етапі трансформаційних змін.

Проведений аналіз змісту державних документів та здобутків учених-економістів в основі якого встановлено, що як з практичної, так і з теоретичної точок зору існує необхідність обґрунтування механізму розвитку системи внутрішньої торгівлі України в умовах трансформації, метою впровадження якого на практиці стане вирішення проблем за кожною з підсистем.

Обґрунтовано наукові положення щодо характеристики сутності механізму розвитку системи внутрішньої торгівлі України в умовах трансформації.

Ключові слова: внутрішня торгівля, система, принципи, механізм, розвиток, трансформація.

Barna M. JUSTIFICATION MECHANISM OF DEVELOPMENT OF DOMESTIC TRADE IN UKRAINE UNDER TRANSFORMATION

In this paper, the mechanism of development of domestic trade in Ukraine under transformation, which is essential scientific and practical task solution which facilitates solution of both practical and theoretical problems that hinder the development of the industry at the present stage of transformational change.

The analysis of the content of public documents and achievements of scientists and economists on the basis of which found that both the practical and theoretical points of view, it is necessary to study the mechanism of development of domestic trade in Ukraine under transformation, to implement in practice, which will solve the problem for each of the subsystems.

Grounded scientific statements about the characteristics of the nature of the mechanism of development of domestic trade in Ukraine under transformation. Based on the fact that the mechanism of development of domestic trade in Ukraine under transformation has certain properties on structuring, grounded position on the structure of the mechanism.

Keywords: domestic trade, system, principles, mechanism, development, transformation.

Практичні проблеми трансформації системи внутрішньої торгівлі (СВТ) в Україні, пов'язані з негативним впливом гальмівних чинників інституціонально-трансформаційної підсистеми на соціальну, економічну та управлінську, призводять до гальмування розвитку галузі на інтенсивній (інноваційній) основі, що не властиво розвиненим країнам-лідерам міжнародної торгівлі. Розбалансованість між підсистемами та протиріччя, що між ними виникають, не відповідають теоретичним засадам формування СВТ в Україні, знижують ефективність трансформації системи у цілому.

Виходячи з отриманих результатів проведеного наукового дослідження, логічним висновком можна вважати необхідність налагодження самого процесу розвитку СВТ і галузі в умовах непередбачуваних змін (трансформації) під впливом низки чинників за складовими підсистемами. В економіці, як і будь-якій іншій науці, для врегулювання процесів розвитку прийнято використовувати відповідні механізми – як інструменти для вирішення практичних проблем. Не є винятком й внутрішня торгівля – як об'єкт наукових досліджень і практичної діяльності державних інституцій, для вирішення проблем розвитку якої вченими та практиками (зокрема – суб'єктами управління та регулювання галузі) використовується термін «механізм», у якому виділяються інструменти врегулювання процесів у галузі.

У той же час, як із практичної, так і з теоретичної точок зору, використання цього терміну не цілком відповідає завданню щодо врегулювання процесів розвитку СВТ. У першому випадку, коли суб'єктом управління галуззю вживається термін «механізм», не дотримуються вимоги щодо відбудови його конструкції за сутністю та структурою, що властиво будь-якому економічному механізму загалом, та зокрема – механізмам розвитку будь-якої економічної системи. У другому випадку, вченими-економістами концентрується увага на механізмах розвитку та (або) регулювання внутрішньої торгівлі без врахування трансформаційних змін, які виникають у галузі – з одного боку, а з іншого – метою обґрунтування цих механізмів є не необхідність врегулювання процесів у галузі шляхом використання відповідних інструментів у підсистемах СВТ з метою усунення причин гальмування (тобто усунення причин виникнення проблем), а намагання врегулювати окремі процеси, що є наслідком прояву негативної дії чинників.

Відтак, обґрунтування механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації є необхідним науково-практичним завданням, розв'язання якого сприятиме вирішенню як практичних, так і теоретичних проблем, які гальмують розвиток галузі на сучасному етапі трансформаційних змін.

Вирішуючи першу (практичну) проблему, звертає на себе увагу зміст двох державних документів, які

розроблені та схвалені Постановами КМУ, та одного – над яким сьогодні працює головний суб'єкт управління, що відповідає за розвиток внутрішньої торгівлі в Україні – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [4; 5; 6].

Так, у Концепції розвитку внутрішньої торгівлі України, розробленій профільним Міністерством, і схваленій Постановою КМУ № 1449 від 20 грудня 1997 р., при аналізі стану розвитку галузі відмічалось, що «...недосконалість організаційних механізмів та нормативно-правової бази державного регулювання підприємницької діяльності...значною мірою зумовили зниження ефективності торгівлі, ...не досягли ефективного рівня ринкові механізми взаємодії окремих ланок єдиного циклу «дослідження-виробництво-реалізація-споживання» [4]. При наявності таких проблем логічним у Концепції є наявність окремого розділу «Форми і механізми державного регулювання розвитку внутрішньої торгівлі», але, за своєю сутністю та змістом, у цьому розділі не обґрунтовано та не визначено жодного механізму ні за назвою, ні за структурою, про що свідчить аналіз змісту цього документу [4].

В іншому документі («Програма розвитку внутрішньої торгівлі на період до 2012 року», яка розроблена профільним Міністерством, і затверджена Постановою КМУ № 632 від 24 червня 2009 р.), серед заходів щодо виконання цієї Програми передбачено лише один механізм – «механізм регулювання цін на соціально-значущі продовольчі товари» [5], впровадження якого передбачає вдосконалення нормативно-правової бази шляхом внесення зміни до Закону України «Про ціни та ціноутворення».

Вважаємо, що це, безперечно, важливий механізм для вирішення проблеми штучного завищення цін на товари в Україні, що має місце, виходячи з проведеної діагностики СВТ. Крім цього, практика такого врегулювання властива окремим розвиненим країнам (зокрема – Франції). Але, з урахуванням самої назви та цілей розробки Програми [5], впровадження лише одного вище визначеного механізму не дозволить вирішити проблеми розвитку галузі в Україні.

У документі, що на сьогодні розробляється в Україні профільним Міністерством (Концепція реалізації державної політики розвитку внутрішньої торгівлі), також планується впровадити механізми, що стануть «...додатковим стимулом для розвитку галузі на основі забезпечення розподілу функцій та завдань між центральними та місцевими органами виконавчої влади...», метою впровадження яких стане «...створення привабливих умов ведення бізнесу й ефективного контролю за діяльністю підприємств торгівлі, сприяння залученню інвестиційних і кредитних коштів у розвиток матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних технологій у цій сфері, забезпечення доступності товарів для населення, підвищення конкурентоспроможності

підприємств, підтримка національних виробників, урегулювання відносин, пов'язаних із організацією та функціонуванням роздрібних ринків, створення умов для продажу сільськогосподарської продукції безпосередньо її виробниками, ... зростання обігу роздрібною торгівлю щороку, збільшення надходжень до державного й місцевих бюджетів, ... збільшення торговельної площі й чисельності додаткових робочих місць у сфері торгівлі...» [6]. Позитивним можна визнати той факт, що зміни в інституціонально-трансформаційній підсистемі планується здійснювати через підсистему управління на національному та регіональному рівнях регулювання процесів у галузі, що витікає зі змісту «розподілу функцій та завдань між центральними та місцевими органами виконавчої влади», та відповідає досвіду країн (Білорусь), який можна адаптувати в Україні з метою розвитку СВТ. Більшість заходів, які планується здійснювати завдяки впровадженню цього механізму, зосереджено на подолання суттєвих проблемах, які існують в галузі, що також є позитивним моментом Концепції, яка розробляється сьогодні. У той же час, для втілення цих намірів у життя, в остаточному варіанті, на наше переконання, сам підхід до розробки цього механізму повинен ґрунтуватися на двох принципових позиціях: по-перше, він повинен відповідати конструкції будь-якого економічного механізму за сутністю та структурою, а по-друге – бути обґрунтованим на системній основі, де через врегулювання процесів в інституціонально-трансформаційній підсистемі, усуваються проблеми в інших підсистемах.

Для вирішення цієї практичної проблеми необхідно вирішити другу – не менш важливу – теоретичну, пов'язану з опосередкованим врахуванням трансформаційних змін, які виникають у галузі, та з не комплексним врахуванням ученими всіх підсистемних чинників СВТ, які гальмують розвиток галузі.

На основі проведеного контент-аналізу результатів наукових досліджень О. І. Аборневої [1], Н. Ю. Возіянової [2] та І. А. Черниш [7] виділено положення, що можуть бути врахованими при обґрунтуванні механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації.

Так, зокрема, у дослідженнях О. І. Аборневої розроблено механізм державного регулювання економічної діяльності організацій торгівлі у вигляді інтегрованої системи, що базується на синтезі елементів економічного, організаційного та соціального змісту, який властивий процесу взаємодії держави та об'єктів торгівлі, та відмінною рисою якого виступає забезпечення поетапної реалізації сукупності завдань при здійсненні превентивних заходів державного впливу на галузь. Відтак, доводиться, що сам механізм може ефективно функціонувати за умови збалансування всіх елементів системи – взаємопов'язаних підсистем державного регулювання та планово-ринкового, включаючи саморегулювання на рівні окремих суб'єктів торговельної діяльності, які не можуть функціонувати окремо один від одного [1, с. 7].

Очевидно, що сутність такого механізму полягає у

необхідності вдосконалення інституціонально-трансформаційної підсистеми та управлінської на різних рівнях національної економіки для вирішення проблем розвитку галузі економічного та соціального характеру, що, у цілому, відповідає логіці формування та розвитку СВТ. При цьому, аргументи переконують у необхідності обґрунтування механізму з точки зору системного підходу, що дозволяє забезпечити збалансованість між підсистемами завдяки ефективним управлінським діям суб'єктів торговельної діяльності, відповідальних за розвиток галузі. У свою чергу, «поетапність реалізації сукупності завдань при здійсненні превентивних заходів державного впливу на галузь...» у процесі впровадження механізму, свідчить про те, що використання механізму ґрунтується на передбаченні можливих змін у розвитку галузі – тобто вказує на те, що механізм враховує можливі зміни у наступних періодах. Вважаємо, що ці положення можуть бути врахованими при обґрунтуванні механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації.

Не менш корисними для обґрунтування механізму можна визнати здобутки іншого вченого-економіста – Н. Ю. Возіянової, якою обґрунтовано організаційно-економічний механізм розвитку внутрішньої торгівлі України, що «...являє собою систему, яка складається із блоку формування регуляторної політики держави й відповідних реакцій ринку, де відбуваються взаємодії між суб'єктами та демонструються різні їх реакції у залежності від дій держави щодо реалізації нею функції регулювання...», та який, на думку вченої, «...повинен забезпечити досягнення поставленої мети – створити належні умови, сформувавти конвенціональне середовище розвитку внутрішньої торгівлі, у якій пріоритет мало б кооперативне поведіння учасників ринку, як основного критерію ефективної взаємодії його учасників» [2, с. 118].

Очевидно, що Н. Ю. Возіяною механізм будується на основі використання системного підходу, що передбачає збалансованість взаємодії між державними інституціями та суб'єктами торговельної діяльності, де перші реалізують відповідні управлінські функції – тобто впровадження механізму ґрунтується на необхідності вдосконалення інституціонально-трансформаційної та управлінської підсистем СВТ. При цьому, основоположним принципом формування механізму розвитку внутрішньої торгівлі визнано принцип системного підходу, що передбачає «облік тісного зв'язку економіки з різноманітним інституціональним відносин, що виникають через існування цілого ряду політичних і соціальних інститутів» [2, с. 111-112].

У той же час, як при обґрунтуванні принципів, так і при визначенні основних завдань формування механізму розвитку внутрішньої торгівлі [2, с. 114], враховується лише базова підсистема (інституціонально-трансформаційна) – як об'єкт, що підлягає вдосконаленню, та управлінська підсистема СВТ – як інструмент, за допомогою якого проводяться інституційні зміни в галузі, поза врахуванням впливу цих підсистем на інші дві (соціальну та економічну). Це дозволяє констатувати,

що не дивлячись на всю досконалість обґрунтованого механізму, його використання не дасть можливості вирішити всі проблеми, що стримують розвиток СВТ в Україні в умовах трансформації та підвищити соціальну та економічну ефективність системи.

На принципах системного підходу будує механізм державного регулювання внутрішньої торгівлі в Україні й І. А. Черниш [7]. Наділяючи цей механізм властивістю «...чинника внутрішньої торгівлі, що поєднує економічні інтереси підприємств з соціальними інтересами держави...», визначає його призначення, як «...засіб єдиної системи адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів та об'єктів внутрішньої торгівлі та формування правового порядку їх функціонування...», та, при цьому, надає наступне визначення: – «Це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин у галузі» [7]. Очевидно, що таке обґрунтування механізму державного регулювання внутрішньої торгівлі в Україні занадто звужене, оскільки автор намагається вирішити лише проблему неврегульованості процесів у галузі. Навіть при тому, що для адаптації зарубіжного досвіду розвитку СВТ в умовах трансформації та вирішення окремих проблем, пов'язаних із недосконалістю національного законодавства в частині врегулювання процесів у галузі (зокрема – неконкретність прийнятих програм і концепцій та відсутність базового закону «Про внутрішню торгівлю»), необхідним є вдосконалення нормативно-правового поля, за допомогою лише цього механізму не можливо вирішити проблеми розвитку галузі та проблеми неефективності підсистем СВТ.

Отже, на основі проведеного аналізу змісту державних документів, у яких передбачено використання механізмів для врегулювання процесів у внутрішній торгівлі в Україні, та здобутків учених-економістів, якими обґрунтовуються аналогічні механізми, можна дійти висновку, що як з практичної, так і з теоретичної точок зору існує необхідність обґрунтування механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації, метою впровадження якого на практиці стане вирішення проблем за кожною з підсистем.

З урахуванням практичних проблем, які свідчать про «вільне» використання терміну «механізм» у державних документах, розроблених із метою врегулювання процесів у внутрішній торгівлі та її розвитку, необхідно чітко визначити сутність і структуру механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації, яка не повинна вступати у протиріччя з науковими підходами до побудови будь-якого економічного механізму та, зокрема – механізмів розвитку будь-якої економічної системи. Для вирішення цього науково-практичного завдання, обґрунтовано наукові положення щодо характеристики сутності механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації:

1. Як і будь-якому економічному механізму [3], механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації повинні бути властиві наявність методів і важелів впливу на розвиток галузі, що

формуються у кожній з підсистем, пов'язані між собою та з чинниками зовнішнього середовища; при цьому, домінантні методи та важелі знаходяться у базовій підсистемі (інституціонально-трансформаційній), та підсистемі управління.

2. Як і будь-який економічний механізм, механізм розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації має внутрішню структуру, що складається з підсистем, ефективність розвитку яких свідчить про ефективність механізму та його дієвість і здатність забезпечити розвиток внутрішньої торгівлі в умовах змін, що відбуваються в кожній з підсистем.

3. Механізм розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації являє собою відображення певних соціально-економічних відносин між виробниками та споживачами товарів і послуг, у яких задовольняються інтереси двох сторін, що свідчить про рівень ефективності механізму в умовах трансформації – з одного боку, та про ступінь інтенсивності (інноваційності) розвитку внутрішньої торгівлі на кожній стадії – з іншого.

4. Впровадження механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації та його ефективність залежить від здатності суб'єкту управління (профільного Міністерства) реалізувати функції менеджменту на кожному з рівнів національної економіки. При цьому: функція планування реалізується шляхом визначення критеріїв, відбору чинників, встановлення планових показників, на основі яких проводиться діагностика розвитку галузі, ступінь досягнення планових показників у процесі змін та рівень ефективності кожної з підсистем; функція організації реалізується шляхом побудови координованих взаємозв'язків між суб'єктами управління на кожному рівні та суб'єктами господарювання – з одного боку, та товаровиробником і споживачем товарів і послуг, які надає внутрішня торгівля – з іншого; функція мотивації реалізується шляхом мотивування суб'єктів господарської діяльності до надання якісних товарів і послуг споживачеві, підвищення продуктивності праці, стримування необґрунтованого підвищення цін на споживчі товари та послуги, розвитку мотивації керівників торговельних підприємств і підприємців до впровадження інновацій, що потребує впровадження у підсистемі управління відповідних важелів, і реалізації відповідних заходів; функції контролю та оцінювання реалізуються шляхом контролю з боку суб'єкту управління за виконанням запланованих показників щодо підвищення ефективності СВТ і встановлених вимог до суб'єктів господарської діяльності щодо якості товарів і послуг, які надаються споживачеві, постійного моніторингу стану ефективності підсистем на основі проведеного оцінювання за показниками та чинниками.

5. Впровадження механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації ґрунтується на дотриманні суб'єктом управління низки принципів, а саме: планомірного впровадження на основі встановлення пріоритетів щодо підвищення ефективності підсистем СВТ, залежно від гостроти проблем, що передбачає вирішення як тактичних, так і стратегічних завдань розвитку системи; керованості

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

системою, що передбачає визначення суб'єктів управління на кожному рівні національної економіки, які відповідають за розвиток галузі, та налагодження взаємозв'язків між ними при вирішенні завдань щодо усунення негативного впливу гальмуючих чинників за кожною з підсистем; матеріальної зацікавленості суб'єктів галузі у якісному наданні товарів і послуг споживачеві; ефективності, дотримання якого сприятиме підвищенню ефективності кожної з підсистем СВТ на основі усунення негативного впливу гальмуючих розвиток галузі чинників при вирішенні спільних завдань суб'єктами у галузі внутрішньої торгівлі.

6. Метою впровадження механізму розвитку СВТ

в Україні в умовах трансформації, виходячи з вищевикладеного, та на основі проведених наукових досліджень, можна визнати виконання внутрішньою торгівлею своєї соціально-економічної функції для задоволення потреб споживачів у товарах і послугах, і сфери виробництва, яка ці товари виготовляє, на основі інтенсивного (інноваційного) розвитку галузі завдяки підвищенню ефективності кожної з підсистем – інституціонально-трансформаційної, управлінської, соціальної та економічної.

Отже, на основі обґрунтованих наукових положень, сутність механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації можна надати у вигляді схеми, поданої на рис. 1.

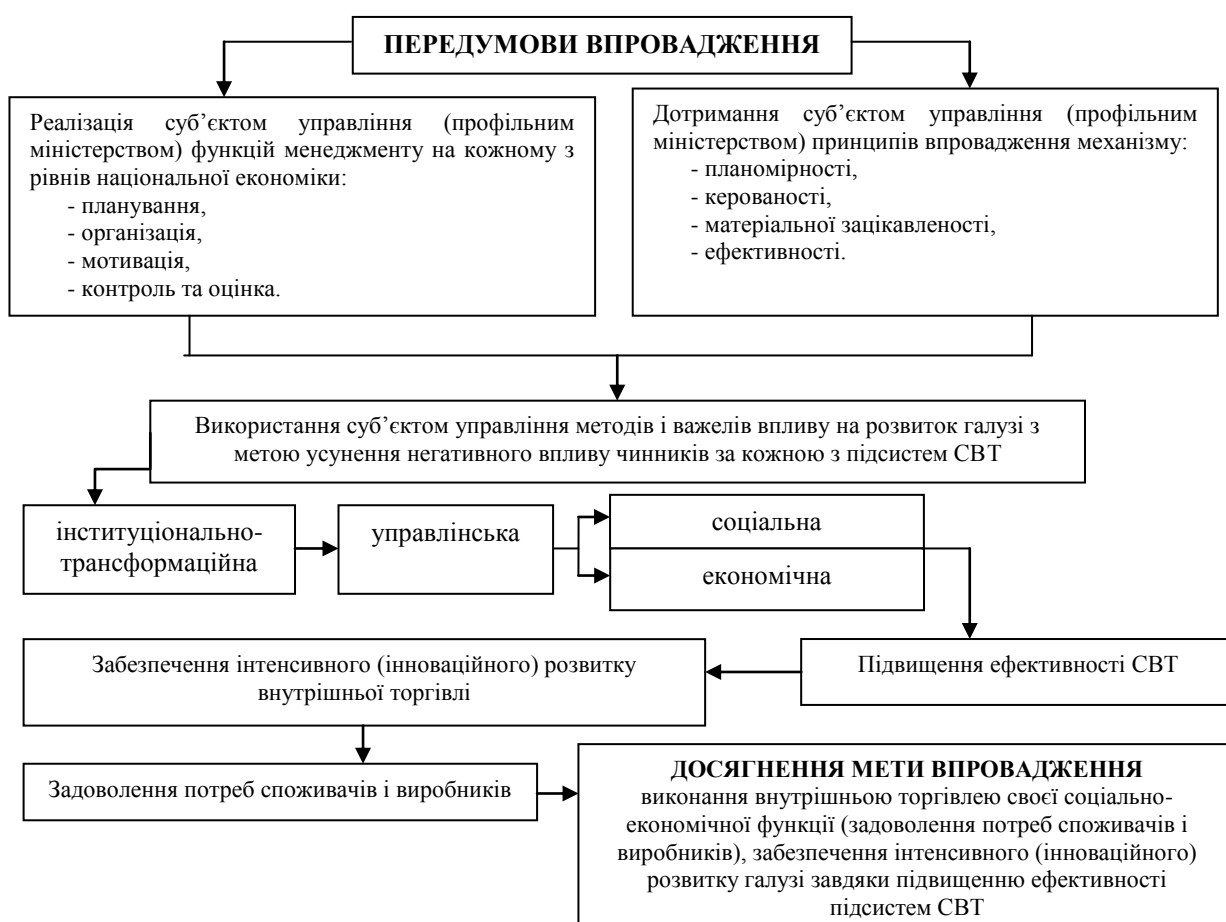

Рис. 1. Сутність механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації

У той же час, що було зазначено вище, як і будь-яка економічна система [3], механізм розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації має певні властивості щодо структурування. Виходячи з цього, обґрунтовано наступні положення щодо структури цього механізму:

По-перше, як і будь-якій економічній системі, механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації властива взаємозалежність між підсистемними елементами під впливом чинників як внутрішньої, так і зовнішньої системи (внутрішнього та зовнішнього середовища); при цьому, залежно від ступеню ефективності інституціонально-

трансформаційної та управлінської підсистем залежить ефективність двох інших, і здійснюється реалізація внутрішньою торгівлею своєї соціально-економічної функції у процесі прискорення розвитку виробництва, реалізації нею товарів, обміну та розподілу товарів між виробником і споживачем, споживання товарів споживачем, регулювання процесу розвитку внутрішньої торгівлі. Таким чином, з точки зору властивостей, які притаманні будь-якій економічній системі, до механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації, окрім визначених чотирьох підсистем внутрішнього середовища, можна додати підсистеми зовнішнього середовища, в яких

відбивається ступінь реалізації галузю своєї соціально-економічної функції, а саме – виробництва товарів, реалізації товарів і торговельних послуг, обміну та розподілу товарів між виробником і споживачем, споживання товарів і торговельних послуг споживачем, регулювання процесу розвитку.

По-друге, на відміну від інших зовнішніх підсистем, у підсистемі регулювання процесу розвитку відображається ступінь ефективності взаємодії лише двох внутрішніх підсистем (інституціонально-трансформаційної та управлінської), оскільки завдяки використанню регулюючих методів та важелів, і реалізації функцій менеджменту, суб'єкт управління здатен забезпечити реалізацію внутрішньою торгівлею своєї соціально-економічної функції на основі підвищення соціальної та економічної ефективності, покращити та скоординувати взаємодію між всіма структурними елементами, що характерні будь-якій економічній системі, а саме – продуктивними силами, техніко-економічними та організаційно-економічними відносинами, виробничими відносинами та відносинами економічної власності. Таким чином, з точки зору властивостей, які притаманні будь-якій економічній системі, до структурних елементів механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації можна віднести внутрішньо системні елементи, на які впливає суб'єкт управління, а саме – продуктивні сили, техніко-економічні та організаційно-економічні відносини, виробничі відносини та відносини економічної власності.

По-третє, за своєю сутністю, механізм розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації відповідає структурі будь-якої соціально-економічної системи, оскільки, метою розвитку як системи, так і галузі є задоволення потреб суспільства (споживачів) у якісних товарах і послугах, задоволення потреб виробництва, на основі чого внутрішню торгівлю можна визнати підсистемою утворення цінностей для цих двох сторін, через яку забезпечується життєдіяльність людини. Відтак, механізм являє собою впорядковану цілісність, яка охоплює виробників і споживачів, які об'єднані різноманітними зв'язками і взаємовідносинами при посередництві внутрішньої торгівлі. Отже, з точки зору розгляду механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації в якості соціально-економічної системи, до його структури можна віднести споживачів і виробників – як головних суб'єктів, потреби яких задовольняються.

По-четверте, важливим структурним елементом механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації є підсистема управління, в якій формується внутрішня структура управління та регулювання взаємовідносин і взаємозв'язків між суб'єктами галузі, виробниками та споживачами товарів і послуг. Відтак, через цю підсистему встановлюються вертикальні зв'язки між суб'єктом управління та суб'єктами господарювання у галузі, горизонтальні зв'язки між виробниками та споживачами; у цій підсистемі реалізуються функції

менеджменту для підвищення ефективності СВТ і виконання галузю своєї соціально-економічної функції.

Отже, на основі цих обґрунтованих наукових положень, структуру механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації можна надати у вигляді схеми (рис. 2).

Очевидно, що у наданій структурі взаємозв'язки між усіма підсистемами забезпечуються завдяки реалізації функцій розвитку суб'єктом управління механізмом профільним міністерством. Таким чином, на основі проведеного дослідження щодо обґрунтування механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації, можна дійти наступних висновків:

- механізм розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації є інструментом врегулювання процесів розвитку внутрішньої торгівлі та вирішення практичних проблем;

- на державному рівні не сформовано механізму розвитку СВТ України в умовах трансформації, що ускладнюється недостатнім дослідженням цього питання вченими та науковцями, та ускладнює вирішення практичних проблем розвитку внутрішньої торгівлі;

- на основі обґрунтованих наукових положень можна дійти висновку, що сутність механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації полягає у застосуванні суб'єктом управління галузю методів і важелів впливу на розвиток галузі, що формуються у кожній з підсистем, впливі на соціально-економічні відносини між виробниками та споживачами товарів і послуг, у яких задовольняються інтереси двох сторін, забезпеченні інтенсивного (інноваційного) розвитку галузі, здатності суб'єкту управління галузю (профільного міністерства) реалізувати функції менеджменту на кожному з рівнів національної економіки, дотриманні суб'єктом управління низки обґрунтованих принципів;

- механізм розвитку СВТ України в умовах трансформації має відповідну структуру, до якої, окрім визначених чотирьох підсистем самої системи входять такі, як підсистеми зовнішнього середовища, в яких відображається ступінь реалізації галузю своєї соціально-економічної функції, внутрішньо системні елементи, на які впливає суб'єкт управління, підсистеми утворення цінностей виробниками та споживачами товарів і торговельних послуг.

- метою впровадження механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації є виконання внутрішньою торгівлею своєї соціально-економічної функції для задоволення потреб споживачів у товарах і послугах, і сфери виробництва, які ці товари виготовляє, на основі інтенсивного (інноваційного) розвитку галузі завдяки підвищенню ефективності кожної з підсистем – інституціонально-трансформаційної, управлінської, соціальної та економічної.

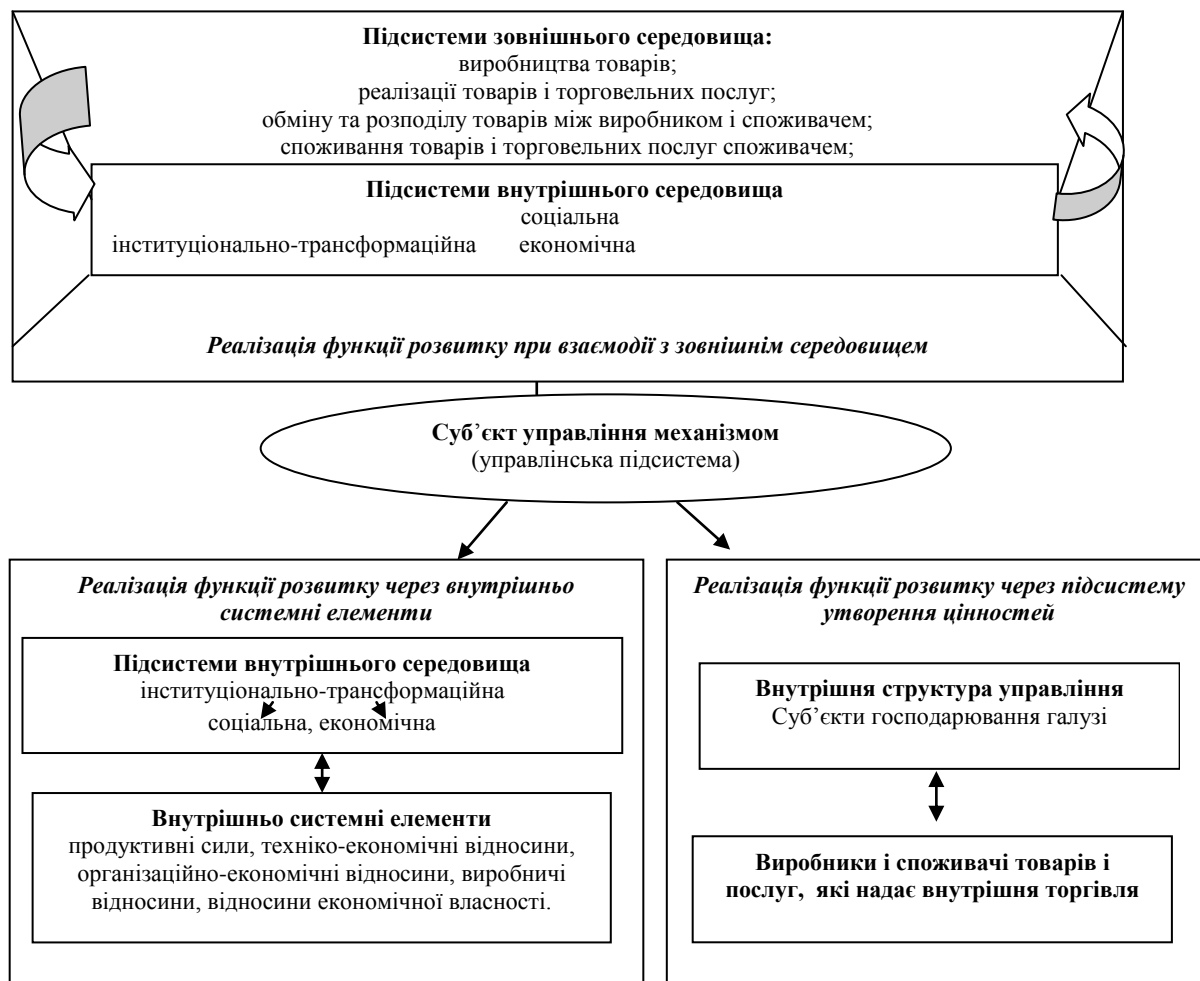

Рис. 2. Структура механізму розвитку СВТ в Україні в умовах трансформації

У той же час, впровадження обґрунтованого механізму пов'язане з відбором чинників, які впливають на кожну з підсистем, і визначають як їх ефективність, так й ефективність системи та, відповідно – механізму у цілому. Від цього залежить можливість суб'єкту управління здійснювати заходи щодо підвищення ефективності СВТ на основі отриманої оцінки стану підсистем і виявлення у них тих чинників, на які необхідно спиратися для забезпечення розвитку внутрішньої торгівлі. Таким чином, необхідними є формування наукових положень щодо відбору доміант підвищення ефективності розвитку СВТ в умовах трансформації.

Список використаних джерел

1. Аборнева О.И. *Организационно-управленческие и экономические аспекты механизма государственного регулирования внутренней торговли в Российской Федерации*: Ольга Ивановна Аборнева : Дис. на соискание науч. степени д.э.н. по спец. 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности). – М. : Российский государственный торгово-экономический университет, 2005. – 401 с.
2. Возיאнова Н. Ю. *Организаційно-економічний механізм розвитку внутрішньої торгівлі України*: Наталія Юрїївна Возіянова. Дисертація на здобуття наук. ступеня д.е.н. за спец. 08.00.03 *Економіка та управління національним*

господарством. – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2013. – 527 с.

3. Грецак М. Г. *Внутрішній економічний механізм підприємства* / М. Г. Грецак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба. – К. : КНЕУ, 2001. – 228 с.

4. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію розвитку внутрішньої торгівлі України» 20 грудня 1997 р. № 1449 [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1058.1173.0>.*

5. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку внутрішньої торгівлі на період до 2012 року» 24 червня 2009 р. № 632 [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/632-2009-%D0%BF>.*

6. *У Мінекономрозвитку працюють над проектом Концепції реалізації державної політики розвитку внутрішньої торгівлі* / Прес-служба Міністерства економічного розвитку і торгівлі України / Урядовий портал; єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]: Режим доступу http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247785444&cat_id=244277212.

7. Черниш І.А. *Механізм адміністративно-правового регулювання внутрішньої торгівлі в Україні* / І.А. Черниш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/6015/%D7>

References

1. Aborneva, O.I. (2005). *Organizacionno-upravlencheskie i jekonomicheskie aspekty mehanizma gosudarstvennogo regulirovanija vnutrennej torgovli v Rossijskoj Federacii* [Organizational, managerial and economic aspects of the mechanism of state regulation of domestic trade in the Russian Federation]. Doctor's thesis. Moscow: Rossijskij gosudarstvennyj torgovo-ekonomicheskij universitet [in Russian].
2. Vozianova, N.Y. (2013). *Organizaciino-ekonomichniy mehanizm vnutrishnoi torgivli Ukrainy* [Organizational and economic mechanism of developing the Domestic Trade in Ukraine]. Doctor's thesis. Donetsk: Donetskyi Natsionalnyi universytet ekonomicy i Torgivli imeni Myhaila Tugan-Baranovskogo [in Ukrainian].
3. Hreshchak, M. H., Hrebeshkova, O. M. and Kotsiuba, O. S. (2001), *Vnutrishnii ekonomichnyi mekhanizm pidpriemstva* [The internal mechanism of economic enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (1997), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the Concept of domestic trade of Ukraine" Retrieved from: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1058.1173.0> (Accessed 20 December 1997).
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2009), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the development of domestic trade for the period until 2012". Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/632-2009-%D0%BF> (Accessed 24 June 2009).
6. "U minekonomrozvytku pratsuiut nad proektom Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky rozvytku vnutrishnoyi torhivli" [ministry of Economic Development of the Concept working on the project implementing state policy of domestic trade]. Retrieved from: http://www.knu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247785444&cat_id=>id=244277212
7. Chernysh, I.A. *Mekhanizm administratyvno-pravovoho rehuliuвання vnutrishnoi torhivli v Ukraini* [The mechanism of administrative and legal regulation of domestic trade in Ukraine]. Retrieved from: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/6015/%D7>. [in Ukrainian].

УДК 330.131.7:332.012.32

О. О. Линник

асистент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів

**НЕВРАХОВАНІ РИЗИКИ НАДМІРНИХ ЗОВНІШНІХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
НЕДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ**

У статті проаналізовано основні тенденції зростання зовнішнього приватного боргу в Україні протягом 2006-2008 рр., розглянуто загальні риси боргових криз та наведено декілька практичних прикладів подібного досвіду зарубіжних країн, охарактеризовано основні механізми процесу виникнення боргової кризи в Україні, обґрунтовано причини вразливості економіки до зовнішніх та внутрішніх макроекономічних шоків, а також визначено основні уроки боргової кризи.

Ключові слова: зовнішня приватна заборгованість, банки, споживче кредитування, «втеча» капіталу, боргова криза, ризики.

Lynnyk O. UNACCOUNTED RISKS OF EXCESSIVE FOREIGN DEBT OF PUBLIC SECTOR IN UKRAINE

In the article the main tendencies of rising foreign public debt in Ukraine over the period of 2006-2008 are analyzed, the main features of debt crisis are investigated with some practical experiences of foreign countries being considered, the main mechanisms of the debt accumulation process in Ukraine are described with defining the key reasons for economic vulnerability to external and internal shocks and the main debts lessons are determined.

Key words: foreign private debt, banks, consumption crediting, capital flight, debt crisis, risks.

З кінця 2006 р. відбулося стрімке зростання корпоративної та банківської заборгованості. Ця динаміка була зумовлена, перш за все, зростанням споживчого кредитування, в основному, на купівлю вітчизняної нерухомості та автомобілів імпортного походження. Такі споживчі тенденції спричинили дефіцит поточного рахунку та інфляційний перегрів економіки, що в поєднанні із панічними настроями на ринку з виникненням перших проявів світової фінансової кризи викликали «втечу» капіталу, знецінення національної грошової одиниці, втрату банками ліквідності. Необхідність «порятунку» банківської системи та цілої економіки загалом стала причиною зростання зовнішніх державних позик.

В такому аналітичному контексті практичний інтерес викликають причини накопичення зовнішнього приватного боргу протягом аналізованого періоду та вразливості економіки до різноманітних макроекономічних шоків внутрішнього

та зовнішнього походження при акумуляції зовнішньої заборгованості приватного сектора та нехтування потенційними ризиками, які в кінцевому результаті можуть призвести до виникнення фінансової та боргової криз, як це відбувалося в Україні з другої половини 2008 р.

У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі питанню накопичення зовнішньої приватної заборгованості та супутньої макроекономічної політики приділена належна увага. До прикладу, В. Шевчук досліджує потенційні ризики накопичення зовнішнього боргу банківського та корпоративних секторів [5, 6], В. Литвицький розкриває причини надмірного інфляційного тиску в економіці, в тому числі називаючи зростання внутрішнього споживчого попиту [3]. Західні економісти, як от Л. Катао і С. Капур досліджують волатильність макроекономічних показників, передусім внутрішнього виробництва, К. Рейнхарт і К. Рогофф – загальні риси боргових криз та